

Gyermekkor, Léva, órák

GRENDEL

– Az, hogy kisebbségi sorsba születél, egyszerre áldás és átok. A könyveidet olvasva sokrétűen tudjuk meg, miért volt nehéz és traumatikus magyar kisebbségként élni a második világháború Csehszlovákiájában. Gyerekként ennek az időszaknak melyek az emblemikus képei számodra?

■ 1948-ban születni Léván – nem volt éppen áldás. Az első emlékem egy karácsonyi napra tehető. Talán 1949-re? Álltam a karácsonyfa előtt, emlékszem, jó nagy volt, és egy kék üveggömböt néztem, ami nagyon tetszett. Már jártam. Abból az időből a gyakori mandulagyulladásokra emlékszem, és doktor Höhnelre, mivel gyakran látogatott el hozzánk. A Piac téren laktunk, szinte a város közepén. Rengeteg volt a svábbogár, és anyám úgy félt tőlük, hogy időnként fölkiabálta az egész kétemeletes házat. Én viszont szerettem a svábbogarakat, és bogárkámnak szólítottam őket, anyám nagy megrökönyödésére. A Piac térrel átellenben Kiliánék laktak

az első emeleten. Oda minden nap eljártam. Volt egy kutyájuk, Rexi, egy ír terrier, ő volt az én játszótársam. Mivel nem értem fel a csengőt – túl magasán volt –, Kilián néni (egyébként még nem volt harmincéves) megantitott egy magyar nótára: *Zöld erdőben de magas, zöld erdőben de magas a juharfa...* Valahányszor hozzájuk mentem, rázendítettem a nótára. Jó hangosan, és – föltehetően – iszonyú hamisan. És íme, az ajtó kinyílt.

Aztán saját szavaim voltak. Például a *komorú*. A komorú a vécékefét jelentette. Iszonyúan féltem tőle. Megláttam a komorút, és inkább visszatartottam a vizeletemet, ameddig bírtam. A nagyobbik unokámnál fedeztem fel újra. Nyolc-tíz olyan szót használt, amelyet csak a bennfentesek értettek, például én. *A szőrös momórol* vagy a *bambuláról* már nem is beszélek, mert nem illik. Találják ki Önök... Hároméves koromban a helyi autóbuszjárat keltette fel az érdeklődésemet. Hamarosan megismerkedtem Jánossal, Dezsővel... szóval az autóbuszjárat sofőrjeivel. Ők ingyen elvittek a tizenkettedik utcáig – vagyis a város végéig, és vissza. Csodálatos utazás volt. A legközelebbi ilyen csodálatos utazásom Párizsba vezetett, harmincöt évvel később. Gyerekkoromban az utcák még üresek voltak, itt-ott személyautók közlekedtek, de legfőképpen taxik. Évekig taxinak neveztem a személyautókat, hiába magyarázták nekem, hogy a személyautó nem föltétlen taxi. Igazából a személyautók csak az ötvenes évek végén, és a hatvanas évek elején jöttek, úgymond, divatba.

Léván a többség magyarul beszélt, sőt az ötvenes évek elején még a túlnyomó többség. A helyi szlovákok is magyarul beszéltek, egyszerűen megszokásból. Lévának igen mostoha sors jutott osztályrészül. 1920-ban, a trianoni béke értelmében Csehszlovákiához csatolták. 1938-ban, a bécsi döntés értelmében újra Magyarországhoz került. 1945-ben megismétlődött Trianon. De 1945 után megfosztották a magyarokat a csehszlovák állampolgárságuktól. Három évig tartott ez az állapot, három hosszú évig. A Wikipédia szerint a lévaiak négyötödét kitelepítették. Nos, ez nem pontos adat. Lefeljebb egyötödét, aki ragaszkodott a magyarságához. A háromötöde *reszlovakizált*. Ez azt jelenti, hogy szlováknak vallotta magát, mert nem szeretett volna száműzetésbe vonulni. Minden második magyarnak szlovák ősei vannak, hacsak egynegyed vagy egyharmad részben is. (És a szlovákok dettó: számtalan szlovákot ismerek, akiknek a nagyanyja vagy a nagyapja magyar volt. Nem beszélve a németekről, zsidókról stb.) Szóval a *reszlovakizáltak* itt maradtak, és hamarosan az állampolgárságukat is visszakapták, holott nem tudtak csak néhány szót szlovákul. 1949-ben véget ért a kitelepítés, minden állampolgár egyenlő lett. A szolgátságban, de ez egy másik kérdés. Léván a túlnyomó többség ismét magyarul beszélt, holott az 1941-es 84%-ból 20% alá esett vissza. Mert persze a *reszlovakizáltak* is túlnyomórészt magyarul beszéltek, magyarul gondolkodtak, és magyar focicsapatnak drukkoltak.

Tehát ha a magyarok tudathasadásos állapotban vannak – ez éppen annyira érvényes rám is, mint a magyarok túlnyomó részére –, ennek elsősorban ez az oka. Például a személyi igazolványban 1990-ig kötelező volt kitölteni a nemzetiségi rovatot is. Én magyarnak vallottam magam a személyi igazolványom szerint is, de egyik-másik magyar már meggondolta magát, és a nyilvánosság előtt szlovák nemzetiségű volt. Hiába: biztos, ami biztos. A reszlovakizáltak jó részben szlovák iskolába írtatták gyermeküket. Szintén: biztos, ami biztos. A magyar iskolák 1956-ig felfelé ívelő tendenciát mutattak. '58-tól, '59-től megtorpant ez a tendencia, sőt egyre kevesebben írtatták magyar iskolába a gyermeküket, jórészt olyanok, apák és anyák, akik nem is tudtak rendesen szlovákul. Az 1956-os forradalom veresége – közvetett módon – így hatott a magyar iskolákra itt, Léván? Nem tudom. Legfeljebb sejtem. Ugyanis az 1968-as, magyarok által történő bevonulásnak, majd kivonulásnak katasztrofális következményei lettek a magyar iskolahálózatra nézve.

Szóval a legjobb szlováknak lenni? Sok esetben erre gondoltak a magyarok. Minek, ha úgyis szlováknak tartanak minket. Mi ez, ha nem a Kádár-rendszer egyik ösbűne? Nos hát – biztos, ami biztos.

1952 novemberében, egyik napról a másikra, kilakoltattak a Piac téri lakásunkból, mehettünk, ahová akartunk. Leginkább sehová. Az apám osztályidegen volt, jogász. A kommunizmus a tetőpontján állt. Én négy és fél éves voltam, tulajdonképpen nem tudtam semmiről – se kommunizmusról, se semmiről –, illetve csak arról, hogy el kell hagyni a kétszobás, svábbogárral teli lakásunkat. Apai nagyanyámhoz költöztünk. (Az anyai nagyanyámékat a biztonság kedvéért már 1945-ben kitelepítették Magyarországra. Sokáig nem is tudtam, hogy léteznek.) Ha nincs az apai nagyanyám, nem tudom, hová mentünk volna. (Mondjuk egyenest a kommunizmusba.)

Apai nagyanyám különös asszony hírében állt. Ján Kollárnak (a pánszláv költőnek) az öccse volt az őse, tulajdonképpen az egyetlen szlovák a családjukban. 1945 után jórészt neki köszönhetjük, hogy megmaradtunk Léván, és nem kerültünk rá a kitelepítendőek listájára. Apám mindig magyarul beszélt vele, és ő tökéletes magyarsággal válaszolt. Ő számított a leginkább „magyarnak“ rendkívül alacsony termetével, sötétbarna hajával és barna bőrrel. Vagy inkább igazi „besenyő“ volt, le lehetett volna rajzolni mint egy besenyő törzsfőnök gyermekét – talán a dédanyámra ütött, akinek Miskóczy volt a neve. Nem tudom, és talán nem is lényeges. Az apai nagyanyám volt az egyetlen szlovák a családban, aki a Túróc megyei Mosócon született, és aki a leginkább magyaros „kinézésű“ volt.

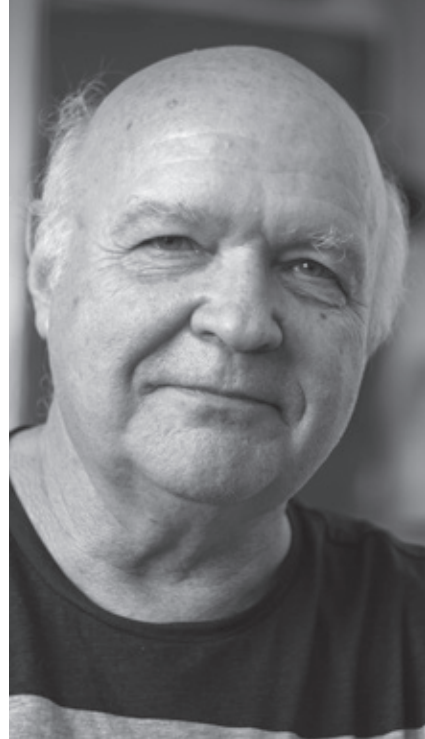
– *Miért volt ez a nagyanyád számodra olyan különös?*

■ Talán egyszerű oka volt – a második világháború alatt, egy közeli bombatalálat következményeként, olykor-olykor megzavarodott. Mondjuk, évente egyszer két-három napra, utána minden ment a megszokott kerékvágásban. Évente egy-két nap – hát, nem olyan borzasztó. Anyám szerint már korábban is csökönyös volt, tudniillik a bombázás előtt. 1945. december 23-án foglalták el az oroszok Lévát, egy kis bombázással kísérve. Bombázáskor mindenki lement a pincébe, apai nagyanyámat kivéve. Ő fönt maradt. „Dörög“ – mondta közönyösen, és az anyám nem tudta meggyőzni őt, hogy bombáznak, meg különben sem dörög decemberben. Szépen minden vasárnap eljárt az evangélikus templomba, hosszú, fekete télikabátja volt, és muffja, ami talán ma már nem sokat mond a fiatalságnak.

Az evangélikus templomról jut eszembe az első „misztikus“ élményem. Körülbelül hároméves voltam, még a Piac téren laktunk, az evangélikus templom közelében – úgy ötven méterre. Egyszer csak megbúvölt a templom harangja. Talán az Úristen szólt hozzám harang képében, nem tudom. A harangszó kivetkőztetett magamból. Örültem rohantam a templom irányába, először, majd másodszor, majd harmadszor... Később megmutatta a sekrestyés a harangot, föl vitt az emeletre. Valahányszor az evangélikus templomban harangoztak, mindig „misztikus“ érzés fogott el, valami nem evilági, valami mennyei... A harangszó egyenesen „Istenhez“ vezetett. Később, már a katolikus templomban, megkerestem a sekrestyést, aki föl vitt a toronyba. A (magyar) katolikus templomba háromszor is „belefért“ a kicsi evangélikus templomunk. Létrán kellett felmáshoznunk, megvallom, én egy kicsit félttem. Azonkívül, hogy jóval nagyobb volt, a katolikus templomnak mélyebb és áthatóbb hangú harangja volt, pontosabban a „főharangnak“ – mert mellékharangok is voltak szép számmal. Ezek kisebbek voltak, és barátságosabbak.

– *A lévai kisgyerekből mire emlékszel még?*

■ Nem voltam egyszerű gyerek. Például hároméves koromban megtanultam számolni. Tizenkettőig. Mert az óra tizenkét részre oszlik – ahogy akkoriban neveztem. Négyéves koromban már tudtam, hány óra van. Mondjuk így, hogy öt perc múlva tíz perc múlva három. (Mert a háromnegyedet még nem ismertem.) Ezt Kilián nénitől tudom. Vele sétáltam, és az órásbolt kirakatánál megálltunk. Háromnegyed hármat mutatott az óra. Én pedig rávágtam, hogy öt perc múlva tíz perc múlva három. Az asszonyságnak, aki arra tartott, leesett az álla. Nahát, milyen okos gyereke van! Nem az én gyereke – mondta Kilián néni, akit végül is 1954-ben

elvezényeltek Léváról Ifjúságházára. (Még az ötvenes években ilyen is volt – talán Gúta mellett. Az ifjúság építette, mint valami komszomolisták). Kilián bácsi fogorvos volt, és kellett a fogász nekik (mármint az ifjúságnak).

– *Tebát az órák...*

■ Igen, az órák lettek a legújabb kedvenceim, mindegy, hogy milyen volt: zsebóra, falióra, toronyóra, fő, hogy óra volt. De mondhatnám úgy is, hogy a rögeszmém az órák lettek (ma már kétkem, hogy teljesen normális voltam, de mindegy... Inkább használom a rögeszmét, mert rögeszme miatt még senkit sem zártak bolondkházába.) Nagymamámhoz való költözésemkor az első dolgom az volt, hogy felkerestem a szomszédokat, és megérdeklődtem tőlük, hogy van-e órájuk, és jól jár-e. Bencsáthéknál például nem ment a falióra. Odamentem, és megérintettem. Az óra elindult. (Még ma is megy, ha meg nem halt.) Ilyen „zseni“ voltam. A „második“ utcában laktunk, tudniillik tizenkét párhuzamos utca épült a délkeleti részen a városban a két világháború között – földszintes házak nagy kertekkel, és Újtelepnek nevezte el a városvezetés. A második utca még nem is volt olyan távol a városközponttól. A lakók számjegyeket mondtak, és nem az utca hivatalos nevét. Mindenki tudta, hogy az ötödik utca, vagy a tizedik hol van, míg, mondjuk, a Ján Kollár utca (mi ott laktunk) semmit nem mondott, pláne a város másik végében lakóknak. De a második utcát mindenki jól ismerte, és azt is, hogy az Újtelepen van.

Szóval az órák... Meglátogattam az utcánk végében lakó Weiss bácsit is, mivel órás volt, és kedvemre gyönyörködtem az órákban. Két bombatölcsér is volt a házuk előtt, jobban mondván a házuk előtt egy, odébb, mintegy ötven méterre a szántóföldön még egy. Az utolsó házat az utcánkban porig lebombázták, különös módon csak az ajtókeret maradt épen. De órákat mentem keresni Ella és Nati nénihez is. Ők nagyon szívesen fogadtak, és hamarosan életre szóló barátságba kerültünk egymással. Csodálatos könyvtáruk volt: Berzsenyi, Csokonai, Jókai, Petőfi, Arany, és a történelemkönyvek, Brehmtől *Az állatok világa* tíz kötetben, a Természettudományi Közlöny 1906-tól 1915-ig stb. Szóval az órákról a könyvek kedvéért boldogan lemondtam. Siet vagy késik, most már egyre ment. Apámnak nem volt könyvtára, Párkányban laktak a háború alatt, és a fölfordulásban, amikor az oroszok bejöttek, minden bútora a könyvekkel együtt elveszett. Ella és Nati néniéknél viszont csodálatos könyvtár volt, emlékszem például Cholnoky Viktor egy kötetére is. *Az állatok világa* a legfőbb kedvencem lett. Minden délután egy-két órát náluk töltöttem, és olvastam, majd a világot más szempontok szerint mértem fel. Hat-hétéves koromtól rengeteget voltam náluk, és megismertem a magyar történelmet a honfoglalástól a huszadik század elejéig. A Természettudományi Közlönyt is sűrűn lapozgattam. Úgy jártam Ella és Nati néniékhez, mint valami keresztszülőkhöz, gyakran több időt töltöttem náluk, mint otthon (végül is szinte a szomszédban laktak).

– *Azt mondod, nem voltál egyszerű gyerek.*

Bonyolult gyerek voltam, így mondom, és ha jól emlékszem, piszkálós is, mivel egy darabig nem találtam a helyemet. A második utcát a harmadiktól csak egy léckerítés választotta el. Ha kerítés nem lett volna, szépen átsétálhattunk volna a kertben a harmadik utcába. A nagymamám kerítésén túl, a harmadik utcában, Géczyék laktak, egyetlen fiukkal Géczy (Károlyal?). Ő is magányos volt, mint én, és két-három évvel idősebb tőlem. Egyedül futballozott a kertben (mármint az övékében), a fakerítés túloldalán, és Szepesit játszott, vagyis a rádióbemondót a futballmeccsen. Vagyis magában beszélt. „Tuli“ volt a beceneve. Én pedig, ha jókedvem volt – de már nem tudom, hogy honnan hallottam, egy biztos, nem én találtam ki –, rázendítettem arra az ősmagyar dalra, hogy „Tuli, tuli verkli, tele van a serbli“. Tuli olykor dühös volt, majdnem átugorta a léckerítést, én meg pucoltam haza, ahogy a lábam bírta. Látod, nem voltam valami aranyos kisgyerek. Szívesen játszottam a kertben, a fák alatt. Nagymamám minden lehetséges fát elültetett a kertben, az almafától a cseresznyéig, a körtefától a szilvafáig, és a kerítés mentén még málna és

ribizlibokrok is voltak szép számban. Anyám epésen megjegyezte: tiszta őserdő ez itt (anyám és apai nagyanyám között elég feszült viszony volt, ami nem is csoda, hiszen mindketten csökönyösek voltak).

1953 februárjában megszületett Béla, a kisöcsém. Ötéves voltam. Egy év, két év, úgy, ahogy... Ötéves különbség két srác között viszont már sok. Anyám halva szülte meg az első gyereket. Lány volt. Béla ikergyerek volt, a lánytestvére (a testvérem) szintén meghalt. Az apám negyvenöt éves volt. Ilyen későn gyereket vállalni már rizikó. Én Béla öcsém születését örömmel fogadtam, de azért, hogy úgy mondjam, tárgyilagosan. „Olyan, mint egy szappan” – közöltem, s meglepetésemre jókat derültek a szüleim és az ismerőseim. (Pedig lehet, hogy az első „irodalmi” megnyilvánulásom volt ez?) Nagyanyámnak két szobája volt, az egyikben mi laktunk, most már négyen, plusz egy macska, de ő éjszakára kikerült a verandára. Apámat kirúgták az állásából, és mindenféle protekció árán egy motorjavító műhelyben helyezkedett el. Innen is kis híján kirúgták. Aztán bevitték a kórházba epeműtétre, amely elmaradt. A sztálinizmus a fénykorát élte. Az egyetlen szobában apám – mi már lefeküdtünk – a Szabad Európát hallgatta, és Londont, így olykor Churchill, Malenkov, Hruscsov és Eisenhower jött jó éjszakát kívánni.

1953 tavaszán ismerkedtem meg Andival, vagyis Szőnyi Andrással (legyen csak A.), aki velem egykorú volt, de nálam jóval magasabb. Életre szóló barátság lett belőle. Egy osztályba jártunk kilencedikig, én utána gimnáziumba mentem, ő Kassára, majd Komáromba, a szakközépiskolába (gépészeti? elektrotechnikai?, nem tudom). De a barátságunknak ez sem vetett véget, hiszen a nyári szünetben sülvefőve együtt voltunk. A.-n kívül Vojtival, Barta Bélával (legyen csak V.), Manduch Gusztival, Kroszlák Verával (ők szlovákok voltak, de a mi utcánkban laktak), továbbá Szoby Gabival (ő néhány évvel fiatalabb volt) lettünk egy csapat, méghozzá hosszú ideig. A második utcai csapat. A. egy kicsit közelebb lakott a belvároshoz, nem volt második utcai gyerek, de tulajdonképpen közénk tartozott. Hatnyolc évig tartott ez a barátság, tulajdonképpen a kamaszkorig, A.-val és V.-vel még tovább. 1955-ben megtanultam biciklizni (magyarul: kerékpározni). Apám, isten tudja, honnan, szerzett egy kerékpárt. Elég rozoga volt, szerintem még az első világháború előtti, hatalmas csengettyűvel. Már akkor is lehetetlen volt eladni, olyan csúf volt. De megtanultam biciklizni, és ez volt a fontos. Olyan jól megtanultam – szinte versenyszerűen –, hogy fél év múlva eltörtem a lábam. Pontosan a sípcsontom tört el. Egy kőre estem, és nagy jajgatásomra még a szomszédok is kinyitották az ablakukat, onnan nézték jajveszékelésemet. Egy hétig voltam kórházban. Április eleje volt, a nyolcéves születésnapomat a kórházban töltöttem. Akkor már A.-val életre szóló barátságot kötöttem. Lassan a „nők” titkait is megismertük. Persze fokozatosan. Sem A. szülei, sem az én szüleim nem árultak el semmit erről a titokról, minden egyes részletre magunktól kellett rájönnünk. Ez, helyenként, izgalmas volt, és, hogy is mondjam csak, misztikus. De úgy is mondhatnám – magyarul –, hogy gyávák voltunk mind a ketten. (Ma már ez szinte hihetetlen, de mindegy. Kisvárosban éltünk, ebben a tekintetben egy túl puritán közegben. Hogy készül a gyerek? Ha megkérdeztem volna a szüleimtől, szerintem elvörösödtek és dadogtak volna. De ilyesmit, rendes katolikus családban, nem volt szabad megkérdezni.) Szóval arra, hogyan születik a gyerek, fokozatosan jöttünk rá. Egy biztos, már nem a golya hozta. (Egyébként ez már az öcsém születésekor is gyanús volt nekem. Februárban a golyák még Afrikában legelnek, és pusztítják a békákat.) Anyai nagyanyámat 1956 augusztusában ismertem meg. Őt Sátoraljaújhelyre telepítették ki Léváról. Anyai nagyszüleim megjárták a mennyországot és a poklot is. Anyai nagyapám lévai volt (egyébként minden őse felvidéki), de a Monarchia alatt mint hivatalnokot, összevissza helyezték Nezsideről Técsőig, nagyanyám pedig Sátoraljaújhelyen született – mondhatni véletlenül, mert a dédapám vasutas volt (majd idős korában állomásfőnök), és szintén összevissza helyezték Nagy-Magyarországon. Szóval ez egy összevissza család volt, egyedül Léva volt a kiindulópont, oda tértek vissza a sokféle munkahelyről. Anyám Léván született, de hama-

rosan elköltöztek, mert Léva Csehszlovákiához került Trianon után, és a nagyapám, Krizsányi Sándor, nem volt hajlandó letenni az esküt a csehszlovák államra. A maradék Magyarországra költöztek mint menekültek. Végül, 1926-ban, Orosházán telepedtek le, és onnan jöttek 1938-ban az újra magyarrá lett Lévára. Nagyapám igen vidám ember volt, és szerette a vörösborot. A bankban kapott állást mint főosztályvezető. Ekkor ismerkedtek meg apámmal, aki pénzügyi tanácsos volt ugyanebben a bankban. Apámék később Párkányba költöztek, majd '44-ben ismét Lévára. Amikor a nagy érsekújvári bombázás volt (1944. október 4-én?), apám szerint még Léván is piros volt az ég alja, pedig Újvár 50 kilométerre van Lévától. 5000 halottja volt az újvári bombázásnak. 1945 után 50 kilós csomaggal kitelepítették az anyai nagyszüleimet Sátoraljaújhelyre. Nagyapám beteg volt (vérrákos), s hamarosan meg is halt.

– *Tudunk-e valamit a Grendel névről?*

Születésem után katolikus lettem, Grendel Lajos Sándor néven, az utóbbi név a nagyapámra emlékeztetett. Az apám viszont evangélikus volt, az anyai nagyapám református, tulajdonképpen a négy nagyszülőm közül három volt protestáns, egyedül az anyai nagyanyám, Mándoky Mária volt katolikus. Nos, a Grendel név különös fejtörést okozott nekem kamaszkoromban, mígnem apám elmagyarázta, hogy francia eredetű, ezt a nagyapja, Grendel János mondta neki, aki filléri lakos volt. Fillér egy kisebbnél is kisebb község Gömör megyében, az 1793-as népszámláláskor magyar–szlovák faluként szerepel, a 19. század közepén már tiszta szlovák falu. A francia eredetben kételkedtem sokáig, most már a biztos és a bizonytalan közt fifty-fifty az arány, tudniillik a *Világirodalmi lexikon*ból megtudtam, hogy Paul Éluard polgári neve Grindel (ejtsd: Grendel) volt. Ő breton családból származott. A Grendel név először egy 9. századi angol eposzban lelhető fel. Igaz, egy monstrum volt, aki szüzeket rabolt, és ez, mondjuk, kedvezőtlenül hatott rám, bár a szüzek tekintetében némi félénk büszkeség töltött el. Szóval a Grendel név elég misztikus ahhoz, hogy több irányban kutassunk – már akinek kedve van hozzá. Grendel György, a nagyapám, Fillérről került Farnadra, egy tiszta magyar faluba, melynek egynegyede evangélikus volt. Mint evangélikus kántortanító harmincöt éven át oktatta a farnadi gyerekeket, és úgy megszerették őt, hogy nyolcvanöt évvel a halála után fejfát állítottak az evangélikus templom udvarába. Én mondtam egy rövid beszédet 2014-ben, dadogva, már az agyvérzés után, az avatón. Pedig a nagyapámat nem ismertem, 1929-ben rákban meghalt.

Szóval magyar vagy nem magyar név a Grendel? Mielőtt egymást vádoló csoportokra oszlanánk, idézzük Márai Sándort, aki a német, fasiszta-gyanús, „fajilag összetartozó” náció helyett a franciás nemzetfogalom híve. Azt írja a *Napló* 1973-as számában: „Mert nyelvében él a nemzet. Kölcsenynek volt igaza: és minden fajelmélet agygőzös és vérgőzös tévelygés csak. Nem ‚fajában él a nemzet’, hanem nyelvében: magyar az, aki Magyarországon született és magyar az anyanyelve – akkor is ‚magyar’, ha fajilag németek, szlovákok, zsidók vagy más fajzat voltak az ősei. A nyelv a nemzet, a nyelvi tudat és ösztönösség a nemzet. A faj csak származási adottság, senki nem lehet ‚fajilag’ egy ‚nemzet’ tagja.” Azt hiszem, ez elég világos okfejtés, mégis számos szlováknak piszkálja a csőrét. Petőfi, Liszt, Márai, Teller és még sorolhatnám, magyarok voltak – persze nem fajilag. Az már a fasisztákhoz áll közel, és abszolút hamis. Fajilag nemcsak a magyarok kevertek, hanem a dél-olaszok és észak-olaszok, a spanyolok, a franciák, nem is beszélve a bolgárokról és az angolokról, akik félig törökök vagy félig franciák, skótok, írek stb. Tehát a szlovákok sem. Bizony. A magyarok kisebbségi érzése (a Rákosi- és a Kádár-kor gyümölcse) egyáltalán nem helytálló. Jó lenne erre figyelmeztetni minden magyart, akit a magyarsága miatt kisebbségi érzés gyötör. Mért fontos ez a számomra? Mert kisebbségi magyar vagyok, és a kisebbségi sorsra jutott magyarok pszichikailag sokkal sérültebbek, mint a nem kisebbségiek. Lehet, hogy most az anyaországi magyar fölkapja a vizet, hogy mennyi, de mennyi

megaláztatáson ment keresztül a Rákosi- és a Kádár-éra alatt. És joggal. Nekünk, kisebbségi magyaroknak, annyi a különbségünk, hogy minket a nemzeti mivoltunkban is számtalanszor megaláztak. Hogy szüntelenül eszünkbe juttatták, mi magyarok vagyunk, nem is mindig rossz szándékból, csak tájékozatlanságból. Kétféle nyelven élünk, vagyis az otthon és a baráti körben használt magyar nyelv mellett, szlovákul beszélünk a hivatalokban. A megalázás és a kétféle beszéd jó alap a pszichopata irányhoz. Mi, így vagy úgy kisebbségi magyarok, tulajdonképpen pszichopaták vagyunk valamennyien. Persze nem látszik mindig. Magyarként, többségében, igyekszünk normálisan viselkedni. De ha például a trianoni trauma jön elő, sokkal kényesebb a helyzet. Ugyanis a trianoni traumát meg is éltük, és mostanáig meg is éljük. Ha a magyarországi ember cinizmussal nyilatkozik Trianonról, az joggal kelt fölháborodást a kisebbségi magyarokban, akár szlovákiai, akár romániai vagy jugoszláviai, vagy kárpátaljai magyarokról van szó. Ezt nem nehéz megérteni, csak egyeseknek. Ha tíz emberből csak egy gúnyolódik Trianonon, az a maradék kilence is rossz fényt vet, aki nem tehet semmiről. ■ ■ ■

■ **Toldi Veronika** (1974) Székesfehérvár. A Kalligram Kiadó munkatársa. Részlet a Grendel Lajossal készülő interjúkötetből.

■ **Grendel Lajos** (1948, Léva): Kossuth-díjas író, a pozsonyi Comenius Egyetem tanára, a Kalligram Kiadó egyik alapítója. Számos magyar, szlovák és közép-európai irodalmi díj birtokosa. Pozsonyban él. Életműsorozata a Kalligram Kiadónál jelenik meg.